

«AZƏRBAYCAN» qəzetinin 1919-cu il 11 may (Bazar günü) tarixli 177-ci nömrəsinin ADA Universitetinin dəstəyi ilə transliterasiyası

AZƏRBAYCAN

**İNNA LİLLAHİ
VƏ İNNA İLEYHİ RACIÜN**

Hacı Qəni Hüseynov öz sevgili oğlu **Məhəmmədəğa Hacı Qəni oğlu Hüseynovun** 8 may[da], Məşqət [Maştağa] kəndində vəfat etdiyini kamali-hüzn və təhəssürlə [böyük bir hüznün və kədərli] öz qöv-m-əqrəbə və dostəşnarlarına məlum edir.

Mərhumun cənəzəsi şənbə günü 10 may[da] Məşqət kəndində dəfn olunubdur. Pəsməzar [yas məclisi] Məşqət kəndində öz bağlarında olacaqdır.

BİRİNCİ MÜSƏLMAN TƏVƏLLÜDXANASI

Yekşənbə [bazar] günü may ayının 11-də mama Gövhər xanım Qazizadə tərəfindən müslümalərə [müsəl-mən qadınlarına] məxsus olmaq üzrə xüsusi təvəllüdxana [doğum evi] açılır. Vəz'i-həml edənlər [yükünü yerə qoyan-lar; doğanlar] hər bir vaxt, gələn xəstələr isə hər gün səhər saat 10-dan 2-yə kimi qəbul edirlirlər. Doktor Tsentner kon-sultasiya icra edir. Armyanski 13, telefon 57-39.

ELAN

1919-cu ildə, mayıs 12[-də], bazar ertəsi günü saat 11-də Azərbaycan Məclisi-Məbusan iclası olacağı elan edilir.

SİYASİ İMTAHAN

Elan edilmiş və hökumətimizlə bərabər millətimiz və millətimizin siyasətnə ziyalı qışınıni təşkil edən fəhla və əmələlərimiz tərəfindən ustadlıqla söndürülmüş olan zabastovka [tətil] Azərbaycan üçün siyasi bir imtahan idi.

Bu bir böyük imtahan idi ki, bütün dost, düşmən və bitərəflərin nəzər-diqəqləri bədələ olub deyirdilər ki, görək bu Azərbaycan türk və islamları ki, müstəqil yaşamaq və öz-özlərini dolandırmaq istəyirlər, bu siyasi imtahandan keçə biləcəkm, yoxsa bacarmayıb basılacaqmıdır vələn əvvəldən müəyyən edilib dəftərə yazılmışdı ki, əgər biz bunun kimi ağır siyasi imtahani layiqi ilə verə biləsək, müstəqil yaşamağa, öz-özünüzü beduni-qəyyum [qəyyumsız] dolandırmağa layiq bir millət, bir dövlət əfradı [fərdləri] olduğumuzu bütün ələm qarşısında isbat edərik. Vəilla [yoxsa] özümüza qəyyum tikmək, özğələri üstümüza hakim qoymaq lazım gələcəkdir. O hakimini və o qəyyumun da bizimlə nə tövr dolanacağı və yaşamağa layiq olmayan bir millətlə nə günə [nə cür] rəftar edəcəyi məlumdur.

İmtahan ağır imtahan idi.

Bizi imtahana çəkanların asil məqsədləri bizi yıxmaq, əzmək və məhv etmək olduğundan, qabağıma o dərəcə ağır suallar qoymuşdular ki, hər birisinin cavabı öz-özülümdə xüsusi bir müşkülət tələdir.

Onlar, bir kəlmə, istəyirdilər ki, bizim əlimizi, ayağımızı hər bir bənd və bəremizi [bütün keçidlərimizi, əlqolu-muz] möhkəm-möhkəm bağlayıb, sariyib yerə yıxınsınlar və meytim kimi hərəkətsiz düşmüş bədanimizə işarə edib kənardan baxan dost və düşmənlərə rixənd və istehza ilə desinlər ki:

— Baxın! Müstəqil yaşamaq iddiasında olan bu diri ölüyə və ölü diriyyə ki, siz bundan yaşayış iqtidarı gözləyirsiniz. Bunun nə başı bağıdır ki, özündən və mühitindən xəbəri olsun, nə qolunda bir qüvvət vardır ki, özünü müdafiə etsin, nə ayağında istiqamət var ki, ayaq üstə durə bilsin! Özü[nü] bir dəstə qandırıcılın kəməni-dinə giriftar edən bu millət dəməla zəncirbandi-əsarət olmağa layiqdir!

Lakin şükür olsun ki, böylə olmadı. Millət imtahandan keçdi və parlaq bir surətdə keçdi! İmtahananın ən ağır fəhla və əmələlərimiz üzərində idi. İqtisadi zabastovka dəyə onların gözlərinə pərdə çəkmək istənilidi. Fəqət fəhla və əmələlərimiz pərdəni yırtdılar. Yırtıb da arxasında görünən siyasi cəhətləri dərk etdilər. Dərk eddi də dedilər ki:

— Biz istiqalimizni məhm, millətimizi məhv və nabud [yox] etmək, vətənimizi xarabazara döndərmək istəmirik! Biz cəndan əziz tutduğumuz Azərbaycanımızı dünyanın bolşeviklərə “hökumətlik” üstündə qarış-qarış salan [vuruşan, tutuşan], bu gün isə bolşevikləri köməyə çağırən, dünya ingilislərə yalvaran, bu gün ingilisləri səyən Çurayev, Anaşkin və Mikoyanların havavü-havasına, keyfə-ma-yəşasına [özbənalılığına] qurban etmək istəmirik.

İmtahan parlaq bir surətdə keçdi. Dost sevin-di, düşmən yandı!

Azərbaycan türk və islamları müstəqil yaşamağa qabil, diri, səlaməti-aqlı səlaməti-badənə malik [aqlı və fiziki cəhətdən sağlaml] siyasi bir vahid olduğunu yar və əğyar [dost və düşmən] nəzərində isbat etdi!

Ola bilsin ki, gələcəkdə bizim üçün daha ağır imtahan-lar hazırlanır. Fəqət biz daha qorxmuruq. Zira bugünkü ağır imtahandan keçmək üçün biz bütün qüvvəmizi sərf etməyə lüzum görmədik, çətin imtahani asanlıqla keçdik. Bundan daha ağır imtahanları keçmək üçün kifayət qədər qüvvəmiz olduğu aşkar oldu. Düşmənlərimizin gələcək hiylə və təzvirlərinin [fırlıdaqlarının] daxi hər dəfə müvaf-fəqiyyətsizliyə düşər olacağına bugünkü əzmimizdən pey aparmaq [qənaət gətirmək] olar.

Qoy indi bu imtahani gözə görün bitərəf hakimlər dəftərlərində bunu qeyd etsinlər və ümumə oxutsunlar ki:

— Azərbaycan türk və islamlarının azadlığına toxunul-masın! Onlar bu azadlığa layıqdırlar!

Ü. Hacıbəyli

MƏCLİSİ-MƏBUSAN VƏ TƏTİL

6 may 1919

[İclas saat 11.10 dəqiqədə açılır.]

Sədr: Həsən bəy Ağayev.

Katib: Əhməd Cəvəd Pepinov.

Sədr - İclasa davam edirik. Bu gün növbədəki məsələlərdən savayı hökumətə aid divanı-rayasətə bir sual daxil olubdur. Bu sual iclasın axırında elan olacaqdır. Növbədəki məsələ əhaliyə bilavasitə ziraət [əkinçilik] yardımı edən və ziraətə zərər yetirən amillərə mübarizədə bulunan təşkilatın Daxiliyyə Nəzarəti ixtiyarından Ziraət və Əmlak Nəzarəti ixtiyarına keçirilməsi haqqında qanun layihəsidir. Məruzəçi Şəfi bəy Rüstəmbəyov.

[Şəfi bəy Rüstəmbəyov layihə haqqında məlumat verdikdən sonra katib layihəni oxuyur.]

Sədr - Söz Parlaman üzvü [Mixail] Vinogradovundur.

[Vinogradov layihə haqqında danışır. Sonra Abdulla bəy Əfəndizadəyə söz verilir. Layihənin ikinci qiraətinə keçilir. Maddəbammədə oxunduqdan sonra qiraətinin üçüncü qiraəti gələn iclasla qalır.]

Sədr - Təklif var ki, növbədəki məsələlər gələn iclasla qalsın. Bu təklifin lehinə və aleyhinə iki nətiqə söz verəcə-yəm. Abuzər bəy Rzaev, buyurunuz.

[Abuzər bəy] Rzaev - Əfəndilər! Hamınıza məlumdur ki, bu gün Bakıda tətil başlanıb, elektrik, damiryol yatıb. Bu günlərdə vodoprovod da [su kamarı] yatacaqdır.

Qara bəy [Qarabəyli] (yerindən) - Qoymayacağıq.

[Abuzər bəy] Rzaev (davam edir) - Bu tətil iqtisadi olmayıb, siyasi bir tətdir. Bizim düşmənlərimiz sağdan, soldan, hər yerdə baş qaldırıb istiqaliliyyətimizi əldən almaq istəyirlər. Ona görə biz təklif edirik ki, bu gün bu məsələyə baxılsın. Başqa məsələlər təxirə salınsın, Parlaman və hökumət bu barədə öz tərəfindən nə tədbir-lər görəcəyi haqqında məlumat versin.

Sədr - Bu təklifin aleyhinə danışan yoxdursa, səsə qoyuram. Hər kəs bu təklifin tərəfdarıdırsa, əlini qaldırsın. [Əllər qalxır.] Deməli, növbədəki məsələlərin gələn iclasla qalması əksəriyyətlə qəbul olunur. Keçirik təklifə.

[Katib təklifi oxuyur.]

Sədr - Söz Məhəmməd Əmin Rəsulzadənin.

Məhəmməd Əmin [Rəsulzadə] - Möhtərəm Məclisi-Məbusan əzasi [üzvləri!] Bilirsiniz ki, şəhərimiz indi bir fəv-qələdə əhval içərisindədir. Zabastovka elan edilmişdir. Bu tətili elan edənlər Əmələ Konfransı namilə və bu addan sui-istifadə edən bir təşkilatdır. Onlar öz məqsədlərinə iqtisadi deyirlərsə də, fəqət onların məqsədlərinin nədən ibarət olduğu və siyasi olduğu kimsədən ötrü gizlin deyil-dir. Əgər xalq qışını bu məsələnin əsasına bələd olmasa da, Parlamanla oturan möhtərəm əzaları şəkşübhə edəcəklərinə qanə deyil.

Ələlümüm [ümumiyyətlə] ticarət və sənayemizin düşər olduğu vəziyyət müşkildür. Əhval və özəvədən [vəziyyətdən] nəşi [ötrü] əmələlərin də müşkül bir vəzi-yətdə olduqlarını kimsə inkar etməz. Onların iqtisadi cəhətdən hallarına müavinət lazımdır. Acqarına, kəmə-mayə [yoxsul] ikən bir müşkülət içində işləməyə məcbur-durlar. Bu müşkülət ilə bərabər, məmləkət işində işləyən bütün əmələlərin idraklı qışimləri anlayırlar ki, ticarət və sənayemiz müşkülət içərisindədir. Bu müşküləti rəf etmək [aradan qaldırmaq] lazımdır. Fəqət bunu yalnız konfransa toplanıb da əmələlər adından yerli xalq əmələləri ilə əlaqələri olmayan və özlərinin xüsusi intriqaları üçün əmələlərin müşkül mövqədə qalmaları-dan istifadə edib intriqa çevirən şübbəli bir dəstandı düşünür? Başqa bir təşkilat yoxdurmu ki, bunu düşün-sün? O da, siz burada oturan və milləti təmsil edən məbuslar və sonra da türk xalqı, müsəlman demokratiya-sıdır. *[Sağdan və markəzdan alqış]* Fəqət onların düşüncələri də başqa, məsələni həll üçün vasitələri də başqa, bizimki də başqadır. Onlar qəs qayırkən göz ç-xarmaqdan heç də düşünməzlər. Bizimkilər isə qəs qayı-rmaq istərkən gözü də qorurlar. Onlara suluq və itxial lazımdır, biza hürriyyət və istiqal. *[Alqış]* Onlar zahirdə haqq və xoş, batində isə yalan və zəhrəli sözlər meydana atırlar. Daha həzrəti Əli əleyhissəlam buyurmuşdur: “Ka-lamül-həqq yuraddə bilbatıl.” Həqiqət bəzi kəlmələr vardır ki, batini örtmək üçün söyünlər. Onlar da ortaya və cür kəlmələr atırlar. Onlar deyirlər ki, Həştərxan yolu açılıs, oraya neft getsin. Bunu hökumət öz bəyan-naməsində də söyləmişdir. Həştərxan yolu açılıs, ticarət münasibəti başlansın, əmələlər işci qalmasınlar. Bunlar zahirdə haqq sözlərdir. Fəqət bunun altında-batili bir məqsəd vardır. Onlar bununla vəziyyəti-siyasiyyəni bərham edib [pozub] Həştərxana neft aparmıqla, Həştərxanı buraya hakim etmək istəyirlər. *[Sosialistlərdən başqa bütün kürsülərdə alqışlar, səslər: Doğrudur, doğrudur.]* Əvət, əfəndilər, məsələ böylədir, Zahirdə iqtisadi tələblər təklif olunur. Tələb olunur ki, stavka artsın, kollektiv [müqavilə] qəbul edilsin.

Əgər, doğrudan da, fəhlələrin həli və mənafeyi-iqtisadiyyələri gözlənilmiş [nəzərdə tutulmuş] olsaydı, əgər arada intriqa və siyasi məqsədlər olmasa idi, digər tələblər də olmalıydı. Əgər Rəboçi Konfrans [Fəhlə Konfransı] əmələlərin əhvalını gözləmək istəyir, bilməli idi ki, gün-dən-günə məvacibi artırıqla işi düzəlməz. Promislennoşt [sənaye] hökumət parəsi ilə dolanır. Stanok [dəzgah] kağız para kəsir, əmələlərə paylayır. Əmələlər tələb etməli ki, hökumət öylə təşkilatlar düzəltməyə kömək eylesin ki, əmələlər ucuz buğda, çörək, at və sair lazım şeylər versin. Əgər Rəboçi Konfransı iqtisadi mənafeyi gözləsaydı, bunu deməli idi. Fəqət bundan bəhs olunmayı. Bunu deməyirlər, lakin öylə şeylər tələb edirlər ki, onlarla əsla dərdə çərə olmas. Bu cür siyasi məsələlər ortalığa ancaq anarxiya və iğtişəşdən başqa bir şey salmaz.

Əfəndilər! Siz bilirsiniz ki, daha hökumət özü kəndi bəyannaməsində elan etdi ki, Hacı-Tərxan [Həştərxan]

yolu gərə k açılıs. Hacı-Tərxan yolunun açılmasının nə qədər əhəmiyyətli olduğunu əlbəttə, hökumət düşünür. Fəqət şimdiki Əmələ Konfransı hökumətin bu bəyan-naməsindən istifadə edərək, hökumət də Hacı-Tərxan yolunun açılmasını istəyir dəyi sui-təfsir edir [yanlış şərh edir]. Azərbaycan Hökumətinin Hacı-Tərxan yolunu açması ilə Çurayev-Mirzəyanların açmasında fərq vardır. Onu görməyən və idrak etməyən bir fərd tapılmasa gərəkdir. Hökumət Hacı-Tərxan yolunu o vaxt açmaq istər ki, bu xüsusda Sovet Hökuməti müraciət edə və müəyyən şərtləri ola. O şərtlər də bunlardır: Əvvəla, Sovet Hökuməti bizim istiqaliliyyətimizi tanıyırmı? Saniyə [kin-cisi], bizim daxili işlərimizə qarışmayacağıq, Qafqaziya üzərinə hakim olmaqdan qətiyyəni imtina edəcəklərimi? Rus hakimiyyətini buraya tətbiq etmək istəməyəcəklərimi? Bu şərtlər bizim istədiyimiz kimi olarsa, o vaxt, əlbəttə biz neft verərik.

Lakin Fəhlə Konfransiyasında əyləşən və bu gün müvəffəq olan bir təqim sərəsərilər qəti surətdə müvaf-fəqiyyəti allərinə keçirəcək olarlarsa, bizim ixtiyarımızda, hüququmuzda, türk demokratiyasının istiqaliliyyətinə təcavüz etməyəceklərinə kim təminat verə bilər? Onların biza verdikləri və ortaya atdıqları təklif bir şahmat oyunudur ki, onunla hiyləgəranə bir surətdə yolumuzu kəsib bizi mat qoymaq istəyirlər. Və bununla burada, öylə bir vəziyyət hasil etmək istəyirlər ki, Bakı Fəhlə Konfransiyası realni bir qüvvəyə istinad etsin, biz istar-istəməz kəndi mənafeyimizi onlara vaxğuzr edək [tapşırıq]. Biz burasını bilməliyiz ki, müstəqil bir millət və camaat ən əvvəl öz qüvvəsinə istinad etməlidir.

Mart faciəsini yaradanlar, bizim onlara istinad edəcəyimizə inanırsalar, qətiyyəni yanılırlar. *[Alqışlar]*

Əfəndilər! Məsələ bu yoldadır. Əmələləri aldatmaq üçün iqtisadiyyata istinad edirlər, fəqət yalan söylədikləri-ni özləri etiraf edirlər. Fəhlə Konfransiyasında müzakirət əsnasında bu tələbnamə siyasimidir dəyi, onlara verilən bir suala qarşı siyasi olduğunu və yalnız ingilislərdən gizləmək üçün onlar iqtisadi bir nən deyirdiklərini məlum etmişlərdir. Mən zənn etməyirəm ki, bir təqim Çurayev və Mirzəyanların ingilislərin gözü qarşısında pərdə əsa bilsinlər və ingilislər də o qədər səhl-bəvər [sən inanan, sədə-löv] olsunlar ki, nəradən gəldikləri məlum olmayanların iğfalına [yalanına] aldansınlar. Bu pərdəni yalnız ingilislər deyil, rus, erməni və müsəlman əmələlərinin də gözündən asmaq istəyirlər. Mən zənn edirəm ki, əmələlər Fəhlə Konfransının bu tələbinə sas vermişlərsə də, həqiqəti bildikdən sonra məcarəcu [avantürüst] olmazlar və Hacı-Tərxan yolunun bizim ixtiyarımızda olmadığını bilə-bilə, heç bir şeyə əhəmiyyət vermədən “erkəksən də doğ-dışsən də doğ” deyib bizi müşkül vəziyyətə salmazlar.

Bu zərbə yalnız ingilislərə deyil, eyni zamanda da Azərbaycan hökumətinə, Azərbaycan istiqaliliyyətinədir. Bu sadə bir iqtisadi tələb deyildir. Bu, o tələbdir ki, burada Çurayev Savdep hökuməti qurmaq istəyir. Çurayev konfransı Rusiya Savdep hökumətinin Bakıdakı səfərtəxanası kimi ədd [hesab] olunmalıdır. Beynəlmilal hüquqda bir hökumət digər bir hökumət nəzəndə səfir bulundurmaq istədikdə, əvvəlcə o hökumətin rəyinə müraciət eylər və müəidəsini aldıqdan sonra səfərtəxanasını açar, lakin Savdep hökumətinin qaydası bütöbütün başqadır. Onun nümayəndəsi mahallərdə [yerlərdə] təşkil edilən bolşevik konfranslarıdır. Buradakı konfrans da Savdep hökumətinin səfərtəxanasından başqa bir şey deyildir. Binaəniley [ona görə], oradan çıxan qərarların, verilən tələbnamələrin ruhu və mahiyyəti bizcə ballıdır. Biz yaxşı bilirik ki, burada on dörd milyonlarla paralar nəsil sərf edilir. Biz bilirik ki, keçən tətildə Əmələ Konfransı əmələlərdən papik-pəpik ilə istəyirdi və verədiklərindən şikayətlənirdi. Amma indi görürüz ki, Dağıstan gününə və sairəyə on minlərlə ionalər verirlər. Bu paralar nəradən gəlir? Bu isə biza haqq verir deyək ki, burada yalnız Savdep hökumətinin agentləri deyil, paralar da işləyir. *[Sağdan və markəzdan alqış]*

Əfəndilər! Mən bunu buradan söyləməyiyəm, onlar əmələləri aldadırlar. Əmələlərin içərisində gəzib deyirlər ki, bu tələbəta Parlaman da tərəfdar olmuşdur. Parlamanla əyləşən heç bir firqa millətin boyununa əsarət zənciri salanlarla bir olmaz. *[Alqışlar]*

Əfəndilər! Böylə mühüm bir məsələ qarşısında ikən burada sakitənə oturub da, ufaqtəfəq qanun layihələrini müzakirə edəcək bir halda deyil. Ona görə, Parlamanın müxtəlif fraksiya üzvləri imzası ilə hökumətə bir sual verilmişdir. Görək hökumətin bu məsələdə nöqteyi-nəzəri nədir və nə tədbirlər düşünür? Qoy, bunu bu kürsüdən söyləsinlər, biz də bilək, millət də bilsin.

Burasını qeyd etməliyəm ki, biza təhlükənin yalnız bolşevikdən deyil, sağdan da mövcud olduğunu bilirik. Təhlükə təhlükədir, istər sağdan və soldan olsun, bizim üçün bərdir, bu təhlükə kəndi koloniyasından və hakimiyyətinədən al çəkmək istəməyən Rusiya tərəfin-dəndir. İstiqaliliyyətinə müdafiə etmək Məclisi-Məbusana nə dərəcədə fərz isə, istiqaliliyyətinə əziz bilən millət və camaat oğullarına, bolşevik də olsa istiqaliliyyətimizi əley-hində olmaları ilə mübarizə etmək o dərəcədə fərzdir. İstər sağdan, istər soldan olsa da düşmən düşməndir. Bu və-ziiyyət bizi hökumətdən sual etməyə vadar etdi. Görək hökumətin fikri nədir. Hökumətdən müvafiq cavab almıyınca sakit olub evlərimizə gedəmməyiz. *[Sürəkli alqışlar]*

Sədr - Bu barədə daha kim danışmaq istəyir? Söz Raisi-vükəlanındır [Baş nazirindir].

Nəsis bəy [Yusifbəyli] - Möhtərəm məbuslar! Bu tətilin iqtisadi olmayıb siyasi olduğunu, güman edirəm, bilməyən yoxdur. Bu tətilin siyasi olduğunu tətil edənlar və tətil etməmək istəyən adamların özləri də inkar etməyirlər. Onlar öz məclislərində açıq deyirlər ki, biz gərə bütövlə Rusiyada, o cümlədən da Azərbaycanda – ki onu da Rusiyanın bir parçası hesab edirlər – Savdepiya

hökuməti təşkil edək. Onlar bunu inkar etməyirlər və bu məqsədə çatmaqdan ötrü də [hər] vəsiləyə [vasitəyə] müraciət ediblər və edirlər. Məlumı-alınızdir [bilirsiniz] ki, indiyə qədər iş başında olan hökumət və indiki hökumət Azərbaycanın hürriyyətini müdafiə və mühafizə yolunda əlindən gəlani eyləmişdir. Hürriyyəti-matbuat, hürriyyəti-ictimaiyyə, tətillər mühafizə olunmuşdur. Bunun səbəbi nədir? Səbəbi budur ki, hər nə qədər hökumətimizə bəy-xan hökuməti desələr də, iş başında olan hökumət öz demokrat və xalqəpərat əməli ilə demokratiğini isbat eyləmişdir. Fəqət bu hürriyyət sui-iste-mal [sui-istifadə] olunur. Bunlar da öz içimizdə olan əhalimiz deyil, özə dövlətlərdən gələnəldir ki, sui-istəmal edirlər. Bu vəziyyət içəridən qalxmış deyil, xaricdən qaldırılır. Bununla da əsil məqsəd Azərbaycanı Rusiyaya ilhaq etməkdir [birləşdir-məkdir]. Bunu rusların əksəri, mütə-assifanə [taəssüf ki], hər bir rus istəyir. Sağdan bunu istəyirdilər, hətta bu xüsusda Azərbaycan daxilində bir para tədbirlər görülmüşdü ki, o da kəsfl olundu. Bir çoxları nəfy və tərd edildi [sürgün edildi və uzaqlaşdırıldı] və edilir. Soldan da bunu istəyənlər var. Soldan istəyənlər özə bir vasitə ilə Azərbaycanı Rusiyaya ilhaq etmək istəyirlər. Onlar cür-bəcür vasitələrlə öz əhalimizin, əmələlərimizin əli ilə öz ixtiyarlarını və qüvvələrini buraya gətirmək istəyirlər. Doğ-rudur, türk-müsəlman fəhlələri arasında həli, mövqeyi haqqi ilə düşünə bilməyən, anlaya bilməyən bəzi adamlar tapılar, ancaq əminəm siz də inanarsınız ki, müsəlman türk demokratiyası və ələlümüm yerli demokratiya – ki arasin-da rus və erməni demokratiyası da var – bu yalana aldan-mayacaqdır. *[Markəzdan alqış]* Çünki onlar uşağ deyillər. Onlar müvəqqəti olaraq bu yağlı sözlərə aldana bilərlər. Lakin işə gəldiyi zaman, məsələ ki dikinə qoyuldu, yəni ya Azərbaycan tərəfinə və ya Rusiya Savdepiyasına gedəsi məsələsi ki qoyuldu, o zaman zənn etmirəm rus tərəfdarı bir-iki prosentdən [faizdən] artıq rabəci [fəhlə] tapılsın. *[Markəzdan alqış]*

Mən eşitməşəm, mitinqlərdə söyləyirlər ki, hökumət Həştərxan yolunun açılmasına tərəfdardır. Deklarasiyasın-da da bunu deyir. Doğrudur, hökumət Həştərxan yolunun, bu yeni bazar yolunun açılmasına tərəfdardır. İki yüz mil-yon put neft var. Onu satmaq lazım, satmaq üçün də mühüm bir nəfər Həştərxandır. Ancaq hökumət və millət deyil ki bəzi, canını da verər ki, Savdepiya hökumətinə bura gətirməz və istiqaliliyyətinədən əl çəkməz. *[Sosialistlərdən başqa bütün kürsülərdə sürəkli alqış]* Hökumət demişdir ki, bəli, əgər Savdepiyadan təklif olarsa ki, nefti almaq istəyirik, o vaxt bəzi şəraitlə qəbul edərik. Bunun mənası açıq idi. Əgər Rusiya bizim istiqaliliyyətimizi tanırsa, bizim-lə hesablaşarsa, o zaman neft verərik. Bunlar olmayınca, hökumət Savdepiyaya neft verməz. Lakin bunlar deyirlər ki, yolu şəraitiz [şərtsiz] açın, gəlsinlər. Buna heç bir hökumət, heç bir fəhlə, türk demokratiyası və heç bir azərbaycanlı razı olmaz.

Məlumunuzdur ki, bu zabastovkanın əmələlər içərisində qəbul olunması üçün ona iqtisadi bir rəng verilir. İqtisadi məsələlərdə hökumət hər zaman fəhlələrin tərəfindədir və olacaqdır da. Bunu hökumət öz bəyan-naməsində də məlum etmişdi. Əgər tələb doğru olarsa və iqtisadi olarsa. Bugünkü tələbnamanın doğru olmadığını bəyan və ərz eylədim. Bunların o sözlərini yalana çıxarmaq üçün hökumət bəzi iqtisadi güzəştlərə də gedə bilər. Hökumət nə qədər güzəştə getsə belə, bu tətili aparmaq istəyənlər heç bir zaman buna razı olmayacaqlar. Onlar deyirlər, kollektivin [kollektiv müqavilənin] həmi məd-dələri qəbul olunsun. Hamınıza məlumdur ki, kollektivdə bir maddə var. Onda denilir ki, fəhlələri qulluqdan çıxar-maq və qəbul etmək fəhlələrin haqqıdır. Məlumunuzdur ki, bizim bir çox mədənlərimiz və başqa idarələrimiz var ki, hər zaman Çurayevlər istəsələr onları tətil edərlə bilərlər. Bunun da səbəbi odur ki, oradakı əmələlərin hamısı [heç biri] azərbaycanlı deyil. Budur ki, onlar çalışırlar ki, bu maddə ilə hər yərə öz adamlarını qoysunlar, istədikləri zaman məmləkətin makinalarını və həyatını durdura bilsinlər. Əlbəttə, kollektivin bu maddələrini hökumət heç bir zaman qəbul edə bilməz. *[Alqışlar]*

Bir də, türk demokratiyasını bununla aldatmaq istəyir-lər ki, hökumət da, Parlament da, “Müsavat” da bu tələbə-ta razıdır. Bu kimi şeylərə türk demokratiyasını hər nə qədər aldatmaq istəmişlərsə də, bu gün təsəvvür edilən o tətil yoxdur. Dəmir yolumuz dünyanın saat beşdə tətil elan etmişdi. Fəqət dünən də və bu gün də lazım olan qatar hərəkət etdi. *[Sürəkli alqış]* Məneqlər lazımi dərəcədə işləyir və heç kəs ona mane olammaz. *[Sürəkli alqış]* Telefon tamamilə işləməyirsə də, öz adamlarımızdan oraya təyin etdiklərimizin sayəsində hökumət dairə-lərinin telefonları işləyir. *[Alqış]* Və ola bilsin ki, mən sizə daha qəti deməyirəm, axşam işigimiz də olsun. Demək, o duzaq ki, qurulmuşdur, başa gəlməyəcək. Əgər bir kas tərəfindən, işləmək istəyənlər üzərinə hücum olunsarsa, hökumət var qüvvəsilə buna mane olacaq. *[Sağdan və markəzdan sürəkli alqış]* Lazım gəlsərsə və çox inad edə-rərsə, ətrafdan gələrkə burada Savdep lehinə işləmək istəyənlərə təklif olunacaq ki, gedib öz Savdeplərində əyləşib işləsinlər. *[Sağdan və markəzdan şiddətli və sürək-li alqış. Soldan dəşnaklar daxi alqışlayırlar.]*

Hökumət raisinin bəyanatından sonra firqə nümayən-dələri hər məsələni münəqişə və müzakirə eyləmiş, nəti-cədə böyük bir əksəriyyətlə aşağıdakı qətnəmə qəbul edilmişdir:

“Rəboçi Konfrans adlanan müəssisə tərəfindən elan olunan tətili-ümminin istiqalimiz əleyhinə bir sui-qəsmi müzəttəzmin olduğuşu [hədəflədiyini] nəzərə alaraq və Hökumət raisinin izahatını eşidərək, hökumətin tətili bitir-mək haqqında gördüyü və görəcəyi qəti tədbirləri təyid [təsdiqləyəcəyini] və bu xüsusda kəndisinə hər növ müd-

vinətdə bulunacağını vadla, Məclisi-Məbusan növbədi məsələlərin müzakirəsinə keçir.”

[Yənə var]

**AZƏRBAYCAN
XİTABƏN**

Qan tökrək qazandığın istiqlalı, Çalışaraq qurduğun şu hər bir həli, Sərf edərək qazandığın istiqbalı Əzmək, yemək istəyənlər, canavarlar Onları da yutacaq çox arslanlar var. Ey gənc Azərbaycan! Yazıq sənə ağlamayan şəira, Yazıq sənə titirməyən vicdana, Yazıq sənə uzanmayan qollara, Xayır, əsla olamaz ki, sani Hətta bir bal arısının dikəni lyna ucu zəhar ilə icditsin. Pak sevincə topladığın milləti Düşmənlərin, canavarlar dağıtsın. Yazıq sənə ağlamayan şəira, Yazıq sənə titirməyən vicdana, Yazıq sənə uzanmayan qollara, Yazıq sani qurtarmayan insana.

Şərafəddin

TELEQRAF XƏBƏRLƏRİ

[Royer agentliyindən]

Qahirədə

Qahirədən verilən məlumatı-rəsmiyyəyə nəzərən [rəsmi məlumat əsası], Misirdə əvvəlkiyə nisbətən sakitlik əmələ gəlmişdir. Şəhərin bəzi hissəsində arabir üşyan vəqə olur. Orada xuliqanlar ermənilərin və yunanların aleyhinə düşmənanə hərəkətdə bulunurlar. Hökumət nümayəndələri bu günlərdə tətil etmiş əmələ nümayəndələri ilə məsləhətdə bulunurlar. Dəmiryol əmələləri işə başlamışlardır. Yalnız dəmiryol zavod əmələləri işləməyirlər. Ətrafdan bildirilir ki, hər yerdə əmin-amanlıqdır.

- London - 5 nəfər Amerika əfsərlərindən ibarət bir komissiya Suriyaya və Kiçik Asiyaya göndərilir ki, oraların siyasi hallarını öyrənsinlər. Asiyanın iqtisadi halından bu komissiya Vilsona əzri-hal verəcəkdir.

- Berlin - Düsseldorfdə dəhşətli iğtişas vardır. Tətil edənlar dəmiryol mövqifini [stansiyasını] pulemyotla atəşə tuturlar. Hökumət qoşunları spartaklara qarşı pu-lemiyot və top istemal edirlər [işlədirlər]. Tətilçilər və spar-taklar küçələrdə hazırlıqlıqlar xəndəklərdə əyləşmişlərdir. Hökumət nümayəndələri bu günlərdə tətil etmiş əmələ nümayəndələri ilə məsləhətdə bulunurlar. Dəmiryol əmələləri işə başlamışlardır. Yalnız dəmiryol zavod əmələləri işləməyirlər. Ətrafdan bildirilir ki, hər yerdə əmin-amanlıqdır.

- Lvov - Pəncşənbə [cümə axşamı] və cümə günləri Ukrayna qoşunları şəhəri bombardman etmişlərdir. Ölülərin və yaralıların miqdarı çox böyükdür.

- Qirmızı ordu ilə hökumət qoşunları arasında vəqə olan dəhşətli müharibədən sonra hökumət qoşunları Münheni işğal etdilər. Bolşeviklər bir çox rəhin [girov] aldıqları şəxsləri atmışlardır. Bunların arasında general Qraf Bommer də vardır.

[Johan] Hoffmann hökuməti bolşeviklərə qarşı qalib gəlmişdir.

- Münhendə müharibə davam edir. Rəhin alınan şəxs-lərin edamı barəsində rəsmi surətdə bəyan edilir ki, qətl edilənlərin cəsədləri öylə bir halə salınmışdır ki onları tanı-maq imkan xaricəndir. Bəzi cəsədlərin başlarını kəs-mişlərdir. Hökumət qoşunlarının tələfatı əhəmiyyətsizdir. Spartaklar cərgəsində arvadlar da iştirak edirdilər. Bolşeviklərin başcısı Egelhofer və Landauer həbs, birincisi qətl edilmişdir. Hökumət qoşunları cərgəsində general Naqel qətl edilmişdir. Almaniyanın sair şəhərlərində məkməmmal əsudəlik vardır. Mənbərq ilə Bernda dəxli tətilə baxmayaraq asudəlikdir. Münhenə hökumət qoşunları daxil olmuşlardır. Ciddi və dəhşətli küçə müharibəsindən sonra şəhər spartaklardan təmizlənmişdir. Hal-hazırədək Münhendə 5 min nəfər tövfiq [həbs] edilmişdir.

Romanıyalılar bolşeviklər əleyhinə

Royter agentə istasyonuna xəbər verirlər ki, romanıyalıların Macaristana olan hücumu müvəffəqiyyətli bir surətdə iləri gətirməkdədir. Bu hücum Müttəfiqlərin komandası altında vəqə olub, məqsəd bolşeviklərin təz-yiqatını dayandırmaqdır.

İstilər

Sülh Konfransının icazəsi olmadan geniş və uzunmü-d-dətl

«AZƏRBAYCAN» qəzetinin 1919-cu il 11 may (Bazar günü) tarixli 177-ci nömrəsinin ADA Universitetinin dəstəyi ilə transliterasiyası

Cəmiyyəti-Əqvamın İcraiyyə Komitəsi

Gürcü teleqraf acentəliyi xəbər verir ki, Cəmiyyəti-Əqvam [Millətlər Cəmiyyəti] İcraiyyə Komitəsinin birinci iclası sabah olacaqdır. Vilson yainki Hauz Amerika tərəfindən, Sesil İngiltərədən, Pişon Fransadan, Venizelos Yunanıstandan, İspaniya səfəri İspaniyadan, Pesoa Braziliyadan nümayəndə olacaqlardır. İtaliyanın hələ nümayəndəsi yoxdur. Cəmiyyət təşkilatı bir çox komitələr tərəfindən müzakirə olunmaqdadır. Cəmiyyətin birinci iclasından ötrü planlar hazırlanmaqdadır. Cəmiyyət Vaşinqtonda oktyabr ayında açılacaqdır. Rəisi-cümhur Vilsona yaxın adamlar deyirlər ki, iyun ayının 1-ində konqrenin xüsusi şöbəsinin iclası təyin ediləcəkdir.

Rusiya əhvalı

Uzun fasilədən sonra Rusiyadan alınan teleqraflar işlərin bütün-bütünü dəyişdiyini göstərir. Kolçak ilə Yudeninçin hücumu münasibəti ilə Petroqrad ilə Moskva təxliyə edilməkdədir. Romaniya cəbhəsi daxil olmaqla bərabər, hər yerdə bolşeviklər əleyhinə müvafiqiyyətli surətdə hərəkət davam edir. Romaniya cəbhəsində Romaniya əsgərləri Macarıstan bolşeviklərini sıxıdırmaqdadırlar. Müttəfiq əsgərləri ilə birləşmiş olan fin əsgərləri Arxangelsk altında inadlı bir surətdə hücum etməkdədirlər. Namalum mənbədən alınan bu xəbərlər hələ o qədər də təsdiq edilməyirlər.

Petroqradin təxliyəsi

Alınan məlumata görə, finlərin hücumu münasibətilə Trotski Petroqradı təxliyə etdirmişdir.

QƏZETƏLƏRDƏN**Könüllü ordunun bəyannaməsi**

“Terski kazak” qəzetəsinin 58-ci nömrəsində zeytdəki [aşığıdakı] fəqərə [xəbər, hadisə] elan edilmişdir: Cənubi Rusiya qoşunlarının Baş komandanı Müttəfiq dövlətlər nümayəndələrinə rəsmi surətdə zeytdəki bəyannaməni elan etmişdir: “Təvəqqe edirəm, Cənubi Rusiyada olan Könüllü ordu komandanının Şura Hökuməti ilə mübarizə etməkdən nə məqsəd yürütdüyünü öz hökumətinizə bildirəsiniz. 1) Bolşevizmdən nəşət etmiş [irəli gəlmiş] anarxiyanı məhv və əsudəlik bərpa etməkdir. 2) Vahid və ayrılmaz Rusiya təşdid [bərpə] etməkdir. 3) Ümumi və müəvəsi intixabat [seçkilər] ilə Milli Məclis dəvəti. 4) Oblastlara muxtariyyət və məhəlli [yerli] idarə etmək ilə ədəmi-mərkəziyyət üsulu tətbiq etmək. 5) Hürriyyəti-ədyan [dini inanc azadlığı] və hürriyyəti-mirriyyə [vətəndaş azadlığı]. 6) Bilataxir [darhal] torpaq islahatına başlamalı və əmələlərin ərazi müşkülətinə rəf etmək [aradan qaldırmaq]. 7) Bilataxir əmələ sinifinin ehtiyacatını rəf etmək üçün qanun tərtib etmək.

*Baş komandan: Denikin
Xüsusi Şura sədri: Draqomirov
Xüsusi Şura üzvləri*

Koreyada üsyan

London – Nirməsmi [yarı-rəsmi] surətdə xəbər verilir ki, mart ayının 31-indən aprelin 2-sinadək Koreyanın müxtəlif yerlərində 100 üsyan əməli gəlmişdir. Üşyançılar dəyənək və ağaclarla müsəlləh olaraq [silahlanaraq], polisə hücum edərək poçta kontorunu, hökumət idarələrini və teleqrafxanaları yandırmışlardır. Deyirlər ki, bu üsyanda bolşeviklərin ali vardır. Bolşeviklərin ştabı Çien-tatu və Şanxaydadır.

Tokiodan xəbər verilir ki, Koreyada üsyanı yatırtmaq üçün 6 batalyon yapon qoşunları göndərilmişdir.

* Odessa - Batum paroxoduna 250 min put lavazimi-hərbiyyəyə yüklənib De-nikin orduşundan ötrü göndərilərkən yolda partlayıb məhv olmuşdur. Deyirlər ki, paroxodu matroslar partlatmışlardır.

“Müvafiq tədbirlər”

Mayın 4-ündə Petroqraddan xəbər verirlər ki, Petroqrad Şurasının iclası Zinoveyevin nitqi ilə açılır. Zinoveyev əhvalı belə təsvir edib demişdir ki:

“Nainki cəbhədə, hətta arxada da müvafiq tədbirlər görmək lazımdır. Arxada əfi ilan az deyildir. Yoldaşımız Qriqorıyev növbəta getdiyi zaman səhər ertə güllələnmişdir. Sonra qatillar başqa məsuliyyəti qulluqçulara telefon edib ölümlə təhdid etmişlərdir. Bunun müqabilində biz ciddi və qəti tədbirlər görüb öylə bir tərz-i-idarə vücuda gətirməliyik ki, yüzlərcə fəhlələrin gözləri hər bir şeyi təqib etsin. Biz səfərlə cəm olub silahlanmalıyıq. Hərgah biz özümüzü itirib sürüyə dönersək, düşmən bizimlə bacarar. Amma disiplinə və təşkilat saxlasa, o vaxt heç bir düşmən biza təhlükəli olmaz.”

Kostroma şəhərinin işğalı

Novorossiyskdən xəbər verirlər ki, Kostroma şəhəri Kolçak əsgərləri tərəfindən işğal edilib, bir çox mühimnat [ləvazimat] və asir alınmışdır.

Kolçakın hərəkəti

Admiral Kolçak ordusunun şərq cəbhəsi əhvalı öylədir ki, bolşevik əsgərləri Voloqda-Yaroslav xəttinə çəkməyə məcbur olacaqlar. Menzelinsk cəbhəsindəki müvəfəqiyyətə böyük əhəmiyyət verirlər. Burada Kolçak əsgərləri Xuzembeteyov, Pyani Bır işğal etmişlərdir. Əsgəri Mütəxəssislərin təsdiq etdiyinə görə, buradan Kolçak özü şimal-qərbə açıq yol açılır. Samara şəhərinin işğalı da təsdiq edilir.

Kolçak və Şura Hökuməti

Kolçakın hücumu Bolşevik Hökumətinin həyəcanına bais olmuşdur.

Rus qiymətli şeylərinin kursu

London birjasında rus qiymətli şeylərinin güclü surətdə kursu yuxarı qalxdığını xəbər verirlər.

Məhəmmədali şah və Nikolay Nikolayeviç

Aprelin 20-sində Krimdən, Odessadan bir çox mühacir İstanbula varid olmuşdur [gəlməlidir]. Mühacirlər arasında Məhəmmədali şahı-məxlu [taxtdan salınmış şah] və Nikolay Nikolayeviç kəndi validası [anası] ilə vardır. Bolşeviklər Novorossiyska qədər işğal etmişlərdir.

Avstriya, Macar, Bolqariya və Türkiyə müahidə-namələri

Təsəvvür edildiyinə görə, Sülh Müahidənaməsi [səziş] alman nümayəndələri tərəfindən imza edildikdən iki həftə sonra Avstriya, Macar, Bolqariya və Türkiyə arasında olan müahidənamələr imza edilməyə hazırlanacaqdır.

VƏHDƏTİ-MİLLİYYƏ HEYƏTİNİN VERDİYİ MÜXTİRƏ

Vəhdəti-Milliiyyə Heyəti tərəfindən 17 mart 335 tarixində Əhməd Rza bəy imzası ilə və Paris Konfransında dörd dövləti-müəzzəmə heyəti-mürəxxəssəsinə [dörd böyük dövlətin nümayəndə heyətlərinə] teleqrafla təbliğ edilmək ricası ilə İstanbula İngiltərə, Amerika, Fransa və İtaliya fəvqəladə komissarlarına tövdi olunan [verilən] fransızca müxtiranın [notanın] surəti-mütərəcməsidir [tərcümə edilmiş surətidir]:

Vəhdəti-Milliiyyə Heyəti Sülh Konfransının mövzu-yi-müzakirəti bulunan məsə-ilin [müzakirə mövzusu olan məsələlərin] ən çox süübatlıq [çətinlik] və ən ziyyədə diqqət və etinayə şayan [layiq] olanlarından birinin Məmaliki-Osmaniyyə [Osmanlı ölkəsi] məsələsi olduğu fikrindədir.

Mühaqqəqdir [qətidir] ki, Şərq-Qaribdə [Yaxın Şərqdə] sülh və əsəyiş Sülh Konqresi tərəfindən Türkiyə haqqında ittixaz [qəbul] olunacaq məqul [məntəqlil], bitərəfənə və münsifənə [insafli, ədalətli] süvəri-təsviyyə [çarələrə, həll yollarına] əsdətlə mərbutdur [bağlıdır]. Heç bir surətlə arzu və izzət emədiyi [istəmədiyi, səbəb olmadığı] bir hərbdən məcruh [yaralı] və bitab çıxan milləti-Osmaniyyə Dövləti-müəzzəməyi-etilafıyyə [böyük Antanta dövlətləri] ilə Amerika Cəmahiri-Müttəfəqəsinin [Amerika Birləşmiş Ştatlarının] birlümlə əlaqələrdən [bütün tərəfləri] dinləməkdən, mütabətlərlərinin [təlablərinin] leyh və əleyhinə haqqıyana [ədalətli] tədqiqatda bulunmaqdan və müahidəyi-müstəqəbəlyi-sülhiyyənin əsaslarını [gələcəkdəki sülh şəzişinin prinsiplərini] rəis Vilson cənabları tərəfindən pək müstəhsən [xoşagələn, bəyanılmış] bir surətdə vücuda gətirilən prinsiplərə istinad etməkdən imtina etməyəcəkləri qənaətdindədir.

Dövləti-Osmaniyyənin, Vilsonun prinsiplərinin bir hakimiyyət və əmniyyəti-təmmə təakfüll etdiyi [tam təhlükəsizliyinə zəmin olduğu] türk əqəsmi [araziləri] simalan [şimalda] milliiyyət prinsiplərinə rəğmən Bolqarıstana tərək olunan Trakiyadan Qafqaza, şərqən [şərqdə] İran hududuna, cənubən Bağdad və Suriya vilayətlərinə qədər imtidad edir [uzanır].

Rum ünsürünün kiçik bir əqəliyyət [azlıq] təşkil etdiyi Bursa və Aydın vilayətləri ilə erməniler[in] əqəliyyətdə bulunduğui halda avropallər indində [nəzəddin] “erməni vilayəti” [erməni vilayətləri] ünvanı ilə məruf olan [tanınan] vilayəti-şərqiiyyə [şərq vilayətləri] də bu əqəsmə daxilir.

Məruzəti-salifə [yuxarıdakı məlumatlar], rəsmi əhsaiyyəti-Osmaniyyə [Osmanlının rəsmi statistikası] ilə şübhəyə məhəl [yer] buraxmayacağıq bir surətdə müəyyəddir [doğruluğu təsdiq edilmişdir].

Bu müxtirəyə ilhaq [əlavə] edilən xəritələrin vəzəhan göstərdiyi vəchlə [açıq-aşkar göstərdiyi kimi], bu nöqtədə əhsaiyyəti-Osmaniyyə əcnəbi istatistiklərlə mütabiqət etməkdədir [uyğunluq göstərməkdədir].

Məhəza [bununla belə], bu xüsusda ufaq bir tərəddüdd mövcud olduğu halda, bəyməlmiləl bir heyət tərəfindən təhqiqat icra edilir. Arayi-amməyə [xalqın rəyinə] müraciət olunacaq olarsa, vilayəti-şərqiiyyə və Kiliyyəyə böyük bir Ermanistan təşkilinin, Trakiya ilə Bursa və Aydın vilayətlərinin Yunanıstana ilhaqının [birləşdirilməsinin] milliiyyət prinsipləri nöqtəyi-nəzəridən qətiyyəən qeyri-qəbil olduğu təbəyyün edəcəkdir [meydana çıxacaqdır]. Böylə bir qərar millətin əksəriyyəti-əzəminsin [böyük əksəriyyətinin] mənafeyini müxill [pozan, ixal edən] bir vəziyyəti-qeyri-təbiyyəyə əhdəsindən [qeyri-təbii bir vəziyyət yaratmaqdan] başqa bir şeyə yaramayacaqdır. Keçən sənənin şubətində [fevralında] rəis Vilson cənabları tərəfindən təbəyyün [bəyan] olunan prinsiplərə əzhər-cəhət [hər cəhətdən] müğayir [zidd] olan öylə bir hal, bitəb [əlbəttə], bitməz-tükənməz mücadiləti-daxiliyyəyə [daxili toqquşmalara] səbəbiyyət verəcəkdir. Zira bu gün mövcudiyyəti-milliiyyəsinin idrak edən hər qəvm bir hakimiyyəti-əcnəbiyyəə altına keçməyə və yaxud bir kiçik əqəliyyətin təhəkkümü [kiçik bir azlığın hakimiyyəti] altında qalmağa bittəb müvafiqət edəmməyəcəkdir [razılıq verə bilməz].

Məmaliki-Osmaniyyənin türklərə məskun əqəsmində [türklərin yaşadığı ərazilərdə] hakimiyyəti-Osmaniyyənin tam və mükəmməl bir surətdə idaməsi [davam etməsi] ədalət və nisfəta [insaf] müvafiq bir surəti-təsviyyədən ibarət olmayıb, eyni zamanda bu həvəleyi-məzkurədə [deyilən regionda] əsəyiş və sükunətin idaməsinə xadim [xidmət edən] bir tədbirdir.

Digər məmləkətlərdə əqəliyyətlərə bəxş ediləcək olan bilcümle hüququn [bütün hüquqların] Türkiyədə əqəliyyətdə qalan və əslərlədən bəri bir təqim imtiyazati-mühim-mədən müstəfəd bulunan [mühim imtiyazlardan istifadə edən] milliiyyətlərə də bəxş olunması vücuda müstəğniyyə-bəyandır [bəxş olunmasının vacibliyini söyləməyə belə ehtiyac yoxdur].

Digər cəhətdən, Qafqazda mövcud bulunan Erməni Cümhuriyyətinə, orada təvəttün [yurd salmaq] arzusunda bulunan ermənilər üçün təqim ərazinin il-haqqi xüsusu da ədədləri və Türkiyədə təhə-təsərrüflərində [isti-

fadələrində] olan ərazinin miqdarı daxil-i-hesab edilmək [hesabə alınmaq] şərti ilə nəzəri-etibara alına bilər.

Vilayəti-ərəbiyyəyə [ərəb vilayətlərinə] gəlincə, Vəhdəti-Milliiyyə Heyəti bu həvalini [bu yerləri] məmaliki-Osmaniyyənin əqəsmi-mütəbəqiyyəsinə rəbt edən [qalan hissələrinə bağlayan] ələiqi-siyasiyyə, diniyyə, iqtisadiyyə və ictimaiyyəyə görə [siyasi, dini, iqtisadi və ictimai əlaqələrə görə] nəzəri-etibara alına biləcək paydar [qalıcı] və ağıl və məntiqə müvafiq yegana surəti-təsviyyən [həll yolunun] vilayəti-məzkurəyə [deyilən vilayətlərə] vase [geniş] bir muxtariyyət bəxş və təminindən ibarət olduğu fikrindədir. Heyət bu nöqtəyi-nəzərə vilayəti-məzkurə əhəlisinin iştirak etdiyinə və bu surətlə müstə-qillən zühuru malhuz müşkülət və itxilafatın [müstəqil surətdə meydana çıxacağı] təsəvvürə gətirilən çətinlik və itxilafların] önu alınmış bulunacağına qanədir.

Xətni-kalam etməzdən əvvəl Vəhdəti-Milliiyyə Heyəti Etitlaf [Antanta] və Amerika Cəmahiri-Müttəfəqəsi dövləti-müəzzəməsinin [böyük dövlətlərinin] hissiiyyəti-insaniyyət-kəranə və bitərəfənasına [humanizm və bitərəfliq hissələrinə] müraciətlə, ermənilərin təhciri [köçürülməsi] əsnasında içə olunan məzəlim [edilən zülmərlər] və rum-ların Adalar dənizi səvahlindən təbidləri [Egey dənizi sahillərindən qovulması] münasibətilə vüqə gətirilən yol-suzluqlar haqqında beynəlmiləl bir heyət tərəfindən təhqiqi əsəbbının istikmalını [başə çatdırılmasını] rica edir. Öylə bir təhqiqat nüqəti-atiyyənin təbəyyünü üçün müqtəzədir [aşağıdakı nöqtələrin aşkar edilməsi üçün lazımdır]:

1) Cəhəti-əsgəriyyənin [hərbi qanadın] qərarı ilə icra edilən təhcir əsnasında erməni əhali türk komitəçiləri tərəfindən zülüm görmüşlərsə də, müsəlman əhəlinin rəsmi rus əsgəri raporlarından müstəbən [aydın] olduğu üzrə erməni cəteləri tərəfindən məruz qaldığı məzəlim daha əhvan [daha az] deyildir.

2) Türk əhali, daima təqbiib etdiyi [pislədiyi] və bütün failəri [icraçıları] haqqında təqəbiti-ədliiyyə [hüquqi təqib] icra olunan bu cinayətdən [cinayətlərdən] bəriyüzzim-mədən [təməzdir, məsuliyyət daşımır].

3) Vıcdənəi-ümumi bu qədər cinayət irtikabından [cinayətlər işlədikdən] sonra Qafqaziyada və ya sair məhəllərdə [yerlərdə] sərbəstə doləşən erməni komitəçilərinin də təccizəsinə [cəzalandırılmasına] tələb etməkdədir.

4) Adalar dənizi səvahlində və Trakiyada rumların qətləim edildiyinə dair rəvayətlər qətiyyəən əssəziz olub, məzhəb rum ünsürünün daima kiçik bir əqəliyyətdə qaldığı bu həvali haqqında bir təqim qeyri-məqsud müddəiiyyəti-mülkiyyəyə girizgəh təşkil etmək əməli ilə işəə olunmuşdur [qanunsuz mülki iddialara giriş təşkil etmək məqsədi ilə yayılmışdır]. Bu həvalədə rumlar o mərtəbə əqəliyyətdədir [o dərəcədə azlıqdadırlar] ki, yunan hökuməti Balkan müharibəsinin fərdəsinə [fərtəsinə] idarəyi-yunaniyyənin sui-müamilətinə [yunan idarəsinin pis rəftərindən] dolay məmaliki-Osmaniyyəyə hicrətə [köçməyə] başlayan müsəlmanlar ilə mübadiləyərinə rəsmən müvafiqət etmişdi [razılıq vermişdi].

Vəhdəti-Milliiyyə Heyəti yalnız türklər nəzəridə deyil, bütün ələmi-islamda həyəcani-əzimi mövcib olan [böyük həyəcan səbəb olan] bir məsələni də ərz etmək lüzumuna qaldirir [inanır]. Mövzuvi-bəhs [müzakirə mövzusu] olan məsələ bəzi teleqraf ajansları tərəfindən İstanbulun mü-qəddərəti haqqında verilən havadisdir [xəbərlərdir]. Bu xəbərin külliyyəən əssəziz olduğu ümmidi-qəvisindəyiz [tamamıyla əssəziz olduğunu möhkəm ümid edirik]. Dövləti-Osmaniyyədən, beş əsrdən bəri məqərr-i-xilafət bulunan [xilafətin mərkəzi olan] paytaxtı – ki bu ehtiyacı tətmin edə biləcək yegana şəhərdir – çəkib qoparmaq, mil-lətdən məqəbbiri-əccadını [əccadının qəbirarini], məsəcidi [məcəsidlərini] və əhəlisinin qismi-əzəmi türk olan bir şəhərin bütün müəssisəti-ümumiyyəsinə [xalqa məxsus bütün müəssisələrini] almaq yalnız milliiyyət prinsiplərinə deyil, hətta ən basit qəvədi-insaniyyətdə müğayir [insaniyyət qaydalarına zidd] və sərih [açıq-aşkar] bir haqsızlıq olar.

Vəhdəti-Milliiyyə Heyətinin ədalətdən başqa bir iştirhamı [xahiş] yoxdur. Bütün bu məsələlər haqqında təhqiqati-əmiqə [dərin təhqiqlər] icrasını və istəhsal olunacaq [aldə edəcək] nəticələrə görə Vilson prinsiplərinin tətbəiq[ni] rica edir.

Bir məfkurəyi-ədalət [ədalət məfkurəsi] uğrunda və millətlər arasında bilcümle əsəbi-ixtilafi bərtəraf edərək [ümumiyyətlə ixtilaf səbəblərini aradan qaldıraraq] insaniyyətə bir dövreyi-nisfət və rifah [insaf, ədalət və rifah dövrü] təmin etmək üzrə hərət etmiş bulunan əqəvm [millətlər] tərəfindən, məşruiiyyəti qeyri-qəabili-inkar olan [qanuniliyini inkar etmək mümkün olmayan] və təmənnə şübhəsiz məsmu olunacaqdır [əşidiləcəkdir].

ERMƏNİSTAN VƏ GÜRCÜSTAN HÜDUDU

Zaqafqaz cümhuriyyətlərinin bu günlərdə Tiflisdə başlanmış konfransında baxılacaq mühüm məsələlərin biri də hüdd məsələsi olduğundan nəşi [ötrü], Gürcüstan və Ermənistan iddia etdikləri hüddu erməni “Aryo” və “Aşxatavor” qəzetlərindən tərcümə edir, qərinə [oxuculara] təqdim ediriz.

Daşnakıyutunun Tiflis komitəsinin mürəvvici-əfkarı [fikirlərini yayan orqanı] “Aşxatavor” qəzetəsinin yazdığından anlaşılır ki, İngilis Hökumətinin İrəvan nümayəndəsi miralay [polkovnik] Temperlinin “Əski Rusiya hüddudu dairəsində olan hansı qitələri [əraziləri] Ermənistan öz ayrılmaz hissələri hesab edir?” - sualına Ararat hökuməti aşağıda göstərilən dairəni göstərmişdir:

1) Büttün İrəvan vilayəti (quberniası).
2) Qarsın tamam dairəsi.
3) Tiflis quberniyasından Axalkələk qəzasının 2 nəhiyəsi, yəni Tabaxsurı gölünün cənub, Borjom məntəqəsinin bir hissəsi, Qori uyezdində Saxra-Sxurın səhrasını ayıran silsiləyi-cibal [dağ silsiləsi] və bu uyezdin cənub-şərq[in]də olan Borçalı uyezdinin Salxa adlanan

ölmüşdür. Böyük knyazla birgə Odessadan qaçan isə imperator II Nikolayın anası Mariya Fyodorovna idi.

Vəhdəti-Milliiyyə Heyətinin verdiyi müxtirə

“Vəhdəti-Milliiyyə Cəmiyyəti” (yaxud Vəhdəti-Milliiyyə Heyəti): Türkiyədə milli bir-

daırası, yəni uyezdin qərbi hissəsi, bunun qərbindən çəkilib Hol dağın tapəsi ilə Arğuvan dağından 7 verst aralı çək-ilən xətt, Borçalı uyezdində şimaldan başlanıb Sığraş adlı dağdan enib, Xramçay aşağı gəlib damiryol xəttinə dəyir, belə Mukis-Xaçın və Şülvəvə sərhədin şimal tərəfində, yəni Ermanistan tərəfində qalır.

Gəncə vilayətinin bir hissəsi, yəni Qazax qəzasının şimali hissəsi, o qayda üzrə Uzuntala və Kolanı Ermanistana düşür. Gəncə qəzasının şimali hissəsi, Çar-daxlı, Çaykənd qalır dairənin içində.

Cavanşir qəzasının qərbi hissəsi, böylə ki, Tərtər qəsəbəsi sərhəddən kənarda qalır. Şuşa qəzasının dağbəsar hissəsi – Ağdam, Qacar kəndləri kənarda qalırlar. Cəbrayıl qəzasının erməni kəndləri, Zəngəzur uyezdində başdan-başə, məhalin qərbində olan Kirs dağı, Şahverdilər kəndi, Aras çay üstə olan Ağbəli adlı kənd ilə belə.

Bu dairə içində olan yerlərdən indiyədək Ermanistan hökumətinin təhti-idarəsinə [idarəsi altına] keçən yerlər bu[n]lardı[r]:

1) Qars dairəsi.
2) Tiflis quberniyasında Axalsix qəzası hələlikdə ingilislər tərəfindən idarə edilir. Borçalı qəzasında Kaminka çayından Sadaxliyədək bitərəf məntəqə dairəsinə daxil edilib, qalan hissəsinə isə gürcü qoşunu işğal etmişdir.
3) Gəncə uyezdinin bir hissəsi.
4) İrəvan vilayətinin Naxçıvan lıvasının cənub-qərbi, Sərdar qəzasının Aras və Xaçik kəndlərindən cənub tərəfi. Bundan məlum olur ki, Qarabağı Ermanistan öz hissəsi və təhti-itiyarına keçmiş hesab edir.

O cəhətdə [ona görə də], Azərbaycan Hökuməti tərəfindən hamən vilayətə general-qubernator təyin edəndə etiraz edib və guya general Tomson hamən etiraza cavab olaraq demişdir ki, Qarabağa general-qubernator təyin etməkdə məqsəd olan Azərbaycanca tabe etmək deyilmiş, məhz Yevlax yolunun qaydaya salınıb əmin-əminliyi və [Xosrov bəy] Sultanovun Zəngəzur uyezdinə itxiyarı carı olmayıb o yer Milli Komitə tərəfindən müvəqqəti idarə ediləcəkmış.

BAKİ XƏBƏRLƏRİ**Qız itibdir**

Aprel ayının 12-sində, Mərdəkəndən Çərkəz adında 10 yaşında bir qız Salayana getmək üçün yola düşmüşdür. Bina kəndi yanında hamən qızı görmüşdür. O vaxtdan indiyə qədər qızdan bir xəbər yoxdur. Xəbəri olanlardan xahiş olunur ki, Bakıda Bolşoy Çənərbəkənd küçəsində 3 nömrəli evə xəbər verib bəxşiş alsınlar.

Axtarış və əsləhə tutulması

Hökumət tərəfindən edilən binəgüzərlığə [sərəncam] görə, şəhərdə axtarış və tövqiəf [həbslər] davam etməkdə olub, bir çox şübhəli və müziri [ziyanlı] şəxslər həbs edilmişlərdir. O cümlədən, bir nəfər müsəlman tələbəsi (student) daxi həbs edilmişdir ki, o, saxta pullar hazırlamaqla məşğul olurmuş. Onun Kamenisti küçədə olan evindən bir çox pul qayıran alət [alətlər] və makina tapılmışdır. Məzkur [deyilən] şəxs bu vaxta qədər milyon yarım manat məbləğində pul hazırlayıbmış.

Dünən polis tərəfindən edilən axtarışlar nəticəsində şəhərin bir çox yerlərində bir neçə əsləhə [silah] anbarı, külli miqdarda patron, tüfəng və patlənqic şeyləri tapılmışdır.

Müziri şəxslər haqqında

Daxiliyyə naziri tərəfindən edilən binəgüzərlığə [sərəncam] görə, Bakıda sükunət edib [yaşayıb], müəyyən vəzifə və məşğuliyyəti sahibi olmayıb, hökumət və camaat işlərinə xələl yetirməklə məşğul olan müziri [ziyanlı] şəxslər Bakıdan çıxarılacaqdırlar. Həmin binəgüzərlığə əməl edilməkdən ötrü, qubernatora göndərilmişdir. Böylə şəxsləri axtarıb və tövqiəf [həbs] etməkdən ötrü polis tərəfindən ciddi tədbirlər ittixaz edilmişdir [tədbirlər görülmüşdür]. Tövqiəf edilənlər Azərbaycan Cümhuriyyəti torpağında sürgün ediləcəkləridir.

Şəttivortun əzimetə

Bakıdakı Müttəfiqlər qoşunlarının Baş komandanı miralay [polkovnik] Şəttivort dünün sürət qatırı ilə Qarabağa hərəkət və əzimet etmişdir [yola düşmüşdür].

Sultanovun vürudu [gəlişi]

Qarabağ general-qubernatoru doktor Xosrov Paşa bəy Sultanov dünün şəhərimizə varid olmuşdur [gəlməmişdir].

Paroxodların hərəkəti

Dünəndən etibarən paroxodların adı üzrə olaraq hərəkəti başlanıb, Ənzəli və Lənkəran şəhərlərinə birər paroxod getmişdir.

Əmələlərə ərzaq verilməsi

Daxiliyyə Nəzarəti tərəfindən əmələlərin ərzaq cəhəti nəzərə alınaraq, bu yaxınlarda onlara lazımi dərəcə müəvənat göstərilməkdən ötrü bir qanun layihəsi hazırlanmaqdadır.

TƏTİLİ-ÜMUMİ**Balaxanada**

Balaxana 10-cu və 13-cü mədənlərin müsəlman əmələləri mayın 4-ündə ictimə [iclas] edərək, Məsai Nəzarətinə [Əmək Nazirliyinə] şu yolda bir təhriərat [məktub] göndərmişdir:

“Əmələlər mayın 4-ündə əqdi-ictimə eylədikdən [iclas keçdikdən] sonra zabastovka [tətil] məsələsinə müzakirə etmiş və zabastovkanın vətən-millət üçün təhlükəli olduğu məlum olmuş və zabastovka elan etməyəyi qərarə aldıq. Madən sahibləri həssəklərimizi vermədikləri halda məvacibimizə hökumətdən istəyəcəyimizi ərz edirik.”

- Yenə Balaxanada Moskovski-Kavkazski cəmiyyətinin neft mədəninə çalışan müsəlman əmələləri zabastovkanın vətən və millət üçün təhlükəli olduğunu dərk eyləyib tətilə zidd etmişlər və Məsai Nəzarətinə yuxarıdakı məaldə [məzmununda] bir ərizə göndərib qərarlarını əlam eyləmişlərdir [bildirmişlər].

Məntəşev zavodunda işləyən əmələlər daxi tətilə qarşı protesto edərək işlərinə muntəzəmən davam etmişlər və Məsai Nəzarətinə təhriərin [məktubla] müraciət edərək tələblərini bildirmişlərdir.

- Balaxanada Musa Nağıyevin mədəninədə daxi əmələlərin ümumi iclası olub, müsəlman əmələləri əksəriyyətlə qərar vermişlərdir ki, bu tətilə əslə iştirak etməyib hökumətin mənafeyini hər surətlə müdafiə[yə] və vətənin təhlükəsinə qarşı hər cəhətlə fədakarlıqə mühəyyə [həzır] olduqlarını və Mart hadisətinı bir daha təkrar etdirmək istəyənlərə qarşı nifrətlərini izhar eyləmişlərdir.